

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

**ՔԻԼԱՏԻՆՏԻՆ ԵՒ ԻՐ ԴՈՐԻՆԵՐԸ, Ռա-
նայարան Ա. Չոպանեանի. Հրատարակուած
նախաձեռնութեամբ Թիլիսիանցի Սանեհու
Միութեան, Պոստոն, 1927. Տպագր. Պայտա
Հրատիկն. Ընկ. 8⁰ էջ 608.**

Թիլիսիանցի, Խարբերդի այս մտքի վաստակուոր
մանր, ծանօթ եւ ուշագրտ սնուն մը եղաւ Կ. Պոլ-
սի գրական հրապարակին վրայ, ասիկ 30 տարի յա-
ռաջ, նայելի բարձրութեամբ իր գրչին Կ. Պոլսի մէջ
ղարկուած հայերէնը, որ Իրիւնեանի Մատիսով եւ
քննարկմանով վերելով, Պոլսական գրական հայերէնը
եղաւ, եւ հետեւեւ տակի կոկոնացաւ եւ աղուոցաւ,
կապալարուած էր ընդհանրապէս ժառանգէրէնի վրայ,
Կ. Պոլսի այս հայերէնին մէջէն կը պակսէր ո՛չ միայն
լեզուի հայացիութիւնը, այլ նաեւ հայացի նիւթը, Լեզ-
ուի հայացիութիւնը կը պակսէր, որովհետեւ հայ դա-
ւաւարարաւորներ չէին ուսումնասիրուած, եւ այդ նոյն
զանձին բառերուն եւ ոճերուն միեմբէնք անձանօր մը-
նացած էին Իրիւնեանի դպրոցին. հայացի նիւթը կը
պակսէր, որովհետեւ զայն մշակելու պատենութիւն
չէին ունեցած Կ. Պոլսի նոր աշխարհաբար գրողներ,
Անոնց համար պատշաճ դաս մըն էր ժառանգէրէն գրա-
կանութիւնը, մա՛նաւանդ ասոր վիպական նիւթը, իր
անդինադէպի հրապոյրով:

Անս թէ ինչո՞ւ համար Թիլիսիանցի կրցաւ ուշա-
գրտաւ ըլլալ Կ. Պոլսի մամուլին մէջ: Թիլիսիանցիին հա-
լիւնէն նորութիւններ մը կը բերէր հայ Խարբերդի խա-
րէրէն, աղբաւոր, սիրուն նորութիւններ, որոնք Պոլսեցի
գրողներուն աչիւր կը բանային. — « Ժո՛ւ, ինչե՛ր ունիմ
եղէր »: Թիլիսիանցիին, իր կարգին, հաշտեալուած իր
գրչին եղած անվերապան ընդունելութենէն, նախուե-
ցաւ մշակելու այն բոլոր նիւթեր, որոնք իր լեզունէն
այս հաստը, եւ որոնք երբ հայացի են ստուգի նիւթի
եւ աւաւայայտութեան կողմէն, բայց առուեսի կողմէն
աղիւրուած են Կ. Պոլսի ժառանգական հով ունեցող գրա-
կանութիւնէն:

Թիլիսիանցիին միմակ չմնաց իբրեւ վարպետ մեր
գաւառցի գրականութեան, Գալուս Անդրեանեան, Մը-
լեցի գրագէտը, որ պահ մը փայլեցաւ նոյն իսկ Կ. Պոլ-
սի մէջ, եղական դիրք մը պիտի կրեար բռնել, երբ
նիւծախի վաղուա զոն մը եղած չ'ըլլար Պոլսէն առ-
աւորուելով իր ձեռնգրովորը՝ Մուշ: Հիմապի էր անոր
հայերէնը եւ տէ՛ր էր իր մշակած նիւթերուն, որոնք
զիտական նկարապիւր մը ունէին: Գեղաւ Կարապետեան
այլ, որ փորձեց բուն հայացի նիւթեր մշակել, առաս-
տէն զործանելով մեղիներէն, չգտաւ ո՛չ Թիլիսիանցիին,
ո՛չ ալ Պոլսեանի յարողորութիւնը:

Թիլիսիանցիին ուրեմն, իբրեւ գաւառցի գրող, իր
մշակած նիւթերուն այլազանութեամբ, որոնք կը կրէն
մասնաւորապէս Խարբերդի հայութեան ներքին կեանքին
հայացի կնիքը, կը մնայ անմեղելի:

Եւ Թիլիսիանցիին Սանեհու ամէնէն գեղեցիկ եւ ամէն
զմանասանկի արձանի զործ մը բրած են գաւառցի գրա-
գէտին գրչին արտայայտութիւններ ամփոփելով եւ դասա-
ւորելով վայելչա՛յն հաստի մը մէջ, որ միանգամայն գրա-

կան հաւաքման մըն է երախտէն Սանեհու կողմէ կո-
րովուած ի պատիւ իրենց վարձագէտին:

Այս հաւաքմանցին սկիզբը, ուսումնասիրութիւն մը
բրած է մեր նոր աշխարհաբարի վարպետներէն Ա. Չո-
պանեան, 47 էջերու մէջ, « Թիլիսիանցիին եւ իր զործե-
ր » խորագրին տակ, մանր վերլուծումով ենթադիւրով
Թիլիսիանցիին գրականութիւնը:

Շատք մը լուսանկարներ, այժմ կործանած Խարբեր-
դի շէն Երաններուն իշտասակները կը պոսնեն այս հա-
տարիմ ճոյր, ինչպէս նաեւ երկու լուսանկարներ նոյն
ինքն Թիլիսիանցիին եւ իր մօրկան, կը ցոյցնեն սիրուն
հայացի դիմապիմներ Խարբերդի հայութենէն:

Լուսանկարներէն մէկը, էջ 64-65, որ կը կրէ « ԺՈՎ. Բ
ԿՂԶԻՆ », ՈՐ. ՆՇԱՆ, ԵԿԵՂԵՑԻՆ — (« ՆԵՐՍԷՍ ՇՈՐՈՐ-
ՀԱՆԻՔԻ ԻՆՆԵՐԴԱՎԱՅՐԸ ») հետաքրքրական է. բայց փա-
կաղիծի մէջ (« ՆԵՐՍԷՍ ՇՈՐՈՐՀԱՆԻՔԻ ԻՆՆԵՐԴԱՎԱՅՐԸ »)
մեկնաբանութիւնը աւելորդ է նոյն. որովհետեւ ինչպիսի
գրական ամուններու շփոթի մը հետեւանով է որ Տրուի
ԺՈՎ. կամ ԺՈՎ.Բ դղեակը նոյնացուած է Խարբերդի
ԿԵՂԵՑԻՆ հետ:

Կ'արժէ որ Թիլիսիանցիի զործերուն այս հաւաքմանց
կարգան բոլոր անուն, որ կը փորձեն գրականութիւն
ընել... Մենապէս օգտակար պիտի ըլլայ այդպիսի-
ներուն: Իսկ իբրեւ գրական արտայայտութիւնը գաւառի
մը անկիւնին, պիտի պատէ իր եղական դիրքը մեր առ-
խարհաբարի պատմութեան մէջ:

Բ. Ե.

**ԺՈՎ. Բ. ԿԵՂԵՑԻՆ, Պատկերագրող, Դրեց
Կիւրեղ Խրայեան. Տպ. « Արար » Մարտի, 1927, 8⁰ էջ 304.**

Երկու մասի բաժնետու է այս գիրքը Ա. Մարտ
« Պատմական ճեղքելութիւն » մըն է « Ժով - Կեղեցիկի »
վրայ (էջ 13-108). Իսկ Բ. Մարտ (էջ 109-300) կը
կրէ « Կեղեցիկ մեծ եղանի օրերուն » խորագիրը:

Երկու մասերն ալ շանկեմ են. որովհետեւ Ա. Մա-
սին մէջ « Ժով-Կեղեցիկ » հեղցուած ճեղքադրութիւնը
այլայլելու համար գաւառացի փորձեր բրած է Գրե.
Խրայեան. Իսկ Բ. Մարտը նուիրուած է նկարադրելու
1915-ի հայաշինք ոնիրներէն « Ժով-Կեղեցիկի » վրայ ալ
զործադրուածները:

Այս գիրքին Ա. Մարտը կը հետաքրքրէ զիս մասնա-
ւորապէս. որովհետեւ ես, թէպէտ չեմ կիւրծելու պատ-
մական ցուցմունքներէն եւ ճնշադասական դիտողութիւն-
ներէն, նեղած եւ ստուգած եմ « Ժով - Կեղեցիկ » ճեղք
ու գիրքը, իմ ԺՈՎ. Բ. ՏԻՈՒԲ - ՀՈՒՄԿԱՅ անուն ու-
սումնասիրութեամբ, որ Հանգէս Ամառեանի մէջ
(1902-1903) հրատարակուելէ ետք՝ գրայիկ մը վե-
րամուտցաւ Ազգ. Մասնադարանի շտաբին, իսկ
բաւանմարով, 1904-ին:

Եւ կատարած ուսումնասիրութիւնը հիմնուած է
պատմական ճեղքելութիւններու եւ աշխարհագրական
տարիներու վրայ, եւ ո՛չ թէ նիւթերու շփոթութեան եւ
անկէ յառաջ եկած բերանցի թիւիմացութիւններու
եւ գրաւոր կեղծիքներու վրայ, որոնցմէ կը տարբեր Գրե.
Խրայեան, ասոնց վրայ իր կողմէն ալ աւելցնելով
պատմական նոր նոր խեղաթիւրումներ:

Պրն. Խրայեան, իր «Երկու Խօսք»-ին մէջ կը փութայ պատահել իր բնութեան մասին որ ներդաշնակ մը նային իր սկանակի խախտութեան վրայ, ապառնողքնելով զանոնք թէ իմիր մասնաւոր դպրոց մը չէ սեւած բացի իր գիւղին «նախակրթարան»էն, թէ իր զիջեցան ալ մտցած է — «Երբ 1919ի սկիզբներուն թուրքերու գոնիքէն ազատ վերադարձիս, ոչ թէ հայերէն տալ մը կարգալ, այլ խօսիլ իսկ մտցած էի» —, թէ երբ սարկեալս ընթացիկին՝ իմնաւաստութեամբ սորված է իր արդի հայերէնը, որով գրած է այս դիրքը... Եւ մենք անվերապաօրէն պիտի հաստատենք իր չմեղանկի խօսակերտն եւ բոլորովին ներդաշնակութեամբ պիտի նայինք իր շատ սկաւ եւ անկասար հայերէնին՝ եթէ կոչակներէն վեր չեկէր, եւ յափշտակուած մնար իր «Յովհ. Կեօյնի»-ին բնական գեղեցկութիւններէն:

Խնդիրը **Ծով-Դղեակին** աշխարհագրական դիրքը նշելու վրայ է: Այսինքն՝ «Երբ է այն փոքրագոյն **Ռեթի**», զոր Շնորհալիին հայրը՝ Ալիբազ Գնեց, ուր ծնան իմն Շնորհալի եւ իր եղջ եղբայրը Գրիգոր Պանաւունի: ա՛յն բերդը, որ պահ մը (1125-1151) կարողիկոսարան եղաւ, մինչեւ որ գնուեցաւ Հռոմկոյսն եւ հոն փոխադրուեցան Պանաւունի եւ Շնորհալի:

Չափեան, Խնիքեան, Ն. Սարգիսեան եւ Ալիբազ, ճարտարական անուանեալ նամակներէն, Խարբերդի **Ծով-Կեօյնի** իմն հետ շփոթած են **Ծով-Դղեակին**, որ Տյուր գաւառին մէջ է: Եւ սակայն առաջին անգամ նոյն իմնն Ալիբազն է որ աւելի մօտէն ուսումնասիրելով պատմական աղբիւրներ՝ անդրադարձած է այդ շփոթին վրայ, եւ իր **Շնորհալիի Պարագայ** իր գործին մէջ սրբազրած է հիմնեալն եւ իր այդ շփոթին յառաջ եկած սխալը, մասնաւոր ընելով **Ծով-Դղեակին** աշխարհագրական դիրքը, «նաւաւորէն Մարաշու եւ Անթարպու միջոցեղ մը», եւ աւելի եւս մասնաւորելով իր նշողմը, ցոյց տուած է զայն եղեսպոյ իշխան ձօսիկին (Տ. 1131) կալուածին մէջ, որ միջաստմանէն էր եղեսպոյ եւ Անիոյ իշխանութեանց, եւ որ՝ նոյն իմնն ձօսիկին անուանով՝ կը կոչուէր **Մեկիր ձօսիկին**: Ալիբազն իր մտքը դնելով աշխարհագրական այս կէտին վրայ, կ'ըսէ. «**Հօս եւ տա Ծով Դղեակն ալ ի Տյուր գաւառի, ուր մեր կարողիկոսն եւ իր Շնորհալի եղբայրն կը նստին**» (Շնորհալի եւ Պարագայ իւր) էջ 96—97 եւ էջ 189):

Խնդիրն որ կանխեցի ըսել, Ալիբազն այս բերդը շուրջմտնեալն վրայ է որ ես մասնաւոր ուսումնասիրութեան առարկայ թիւ **Ծովը**, **Տյուր** եւ **Հռոմկոյսն**, ապի առջեւ ունենալով պատմական աղբիւրներ, ինչպէս նաեւ անմասն ընելով աշխարհագրական եւ տեղագրական դիրքերը արդի **Տիւրքիս**ին (== Տյուր կամ Դուր) եւ **Սօֆին** (== Ծով կամ Ծովք), եւ անսխալ կերպով նշեցի Ալիբազի մասնաւոր քրտն կէտը:

Այս բոլոր մանրամասնօրէն ազդեցուցած են իմ վերջիշեւայ ուսումնասիրութեան մէջ. իսկ հոս բաւական կը համարիմ յառաջ բերլ երեք գլխաւոր կէտեր միայն, որպէս զի բնութեան դասակարգ մը կազմէն այդ մասին:

Ա.— Ամենէն յառաջ նոյն իմն Շնորհալին կ'ըսէ մեզի իր **Վկայաստութեան** մէջ թէ Իկոնիոյ սուլ-

տանը Մասուս՝ 1149-50ին եկաւ մինչեւ **Դերմաստաց** (== Դերմանիկեաց) աշխարհը եւ Եփրատացոյց կազմէր, եւ իր եղբայրը Գրիգորիոս Կրդս., յաճախումն երէն գերմ մնալու համար ելաւ իրեն սեփական **Ծով** անուն **Դղեակին** եւ Հռոմկոյս եկաւ:

Ասանկ շատ յատկ բացատրութիւններ են, եւ ցոյց կուտան թէ **Ծով-Դղեակ** կը գտնուէր **Դերմանիկ**ի (Մարաշ) եւ Եփրատացոյց միջեւ տեղ մը:

Բ.— Մասքէս Ռոմայեցին (էջ 14) կ'ըսէ թէ 1161-2-ի Անիոն, Անիոյ իշխան Սիր Ռեմազ Եկաւ — **յԱրեւայ երկիրն եւ ի Ռեպը կարողիկոսի, որ կոչի Ծով** — եւ ամեն կողմ ասպատակեց, եւ այն:

Պատմական եւ աշխարհագրական այս վկայութիւնն ալ շատ յատկ է, եւ ցոյց կուտայ թէ Անիոյ իշխանը եկած մասն է իրեն սահմանակից երկիր մը, այսինքն Արեւայ երկիրը, որ անուանու **Խարբերդ** չէ, ոչ ալ անոր «**Ծով-Կեօյնի**»:

Գ.— Ուժեղ Բերդի մէջ (ԺԳ. էջ 45-48) աւելի մանրամասնութիւն կը գտնենք **Ծով-Դղեակ**ի վրայ. — Իսկայեւեան, կ'ըսէ այս աղբիւրը, եկան արեւելքն, իրեցին մինչեւ Եփրատի սահմանները, առին եղեսպոս, յետոյ եկան առին Մարաշ քաղաքը շառաւառէն մէծին Անիոն, եւ հիւսս այս ժամանակները, կ'ըսէ, Դրիգոր Կրդս. եւ իր եղբայրը Ներսէս (Շնորհալի) կը բնակէին **յԱրեւայ Անիոնայ, ի գաւառին Տյուր, ի փոքրագոյն դղեակն Ծով կոչեալ**:

Այս ալ շատ յատկ տեղեկութիւն մըն է աշխարհագրական, որ **Խարբերդ** եւ անոր **Ծով-Կեօյնի**ին հետ տեւ կապ չունի:

Եթէ **Ծով-Դղեակ**ը **Խարբերդ**ին **Ծովք**ը եղած ըլլար, կարելի՞ է մտածել թէ անոր (**Ծով-Դղեակ**ին) աշխարհագրական դիրքը բացատրելու համար **Խարբերդ**ի պէս նշանաւոր քաղաքի մը անունը պիտի չտուէր ուն պատմագիրի կողմէն: Փոխանակ **Եփրատացի**, **Անիոն**, **Արեւայ երկիր**, **Տյուր**, եւ այլն անուանեալն՝ իսկ **Խարբերդ** անունը բաւական պիտի ըլլար զղեակին տեղն ու դիրքը բացատրելու համար: Ընդհակառակը, վերեւ յառաջ բերուած պատմական վկայութիւններէն վերջինին մէջ կը շեշտուի **Տյուր** անունը, որ այն ասէն գաւառ մըն էր, իսկ այժմ անունն է յետի մը եւ անոր կողմէն հաստատուած յայտք զիւղի մը, Երեւանի շատ մօտիկ, հիւսիսային արեւմտեան կողմէն. իսկ Տյուրին մօտ, դարձեալ արեւմտեան հիւսիսային կողմէն, **Սօֆ**ը, որ իրաւացած ձեւն է **Ծովին**:

Պրն. Խրայեան ա՛յ միայն չէ կրցած ըմբռնել այս պատմական եւ աշխարհագրական ազդեցողներուն արժէքը, այլ նաեւ տղայամիտ ենթադրութիւններով **Ծով-Դղեակ**ի եւ Հռոմկոյսի վերաբերեալ դէպքերն ալ ուղղած է կողակ **Խարբերդ**ի «**Ծով-Կեօյնի**ին» (էջ 29-30):

Ամենէն թերեւ բարձր գործածելով, պիտի բռնէ որ ա՛յ կաստեալ խեղկաստութիւնն է ասիկա եւ ա՛յ թէ պատմութիւն:

Դաով Պրն. Խրայեանի գիրքի երկրորդ մասին, սրբաւորմիկ դրուող մըն է այն՝ 1915-ի անուի եւ անհաստատ ընթերցումներէն...:

Մեր կարծիքով Պրն. Խրայեան, որ ինչպէս կ'երեւի հրաւրով ազատած մըն է այդ ընթերցումէն, բուն իր նիւ-

բին մէջն է։ Ոչ ոք իրաւունք ունի ընդհատելու իր ներկայացրելու եւ պատահելու կերպերը։

Բայց կ'ենեի թէ «Ինով-Կէօնիկ»ին հեղինակը այս իրեն ծանօթ խնդիրներու պատմագրութեան մէջ ալ խորհածիս չէ եղած, եւ «բազմաթիւ սխալներ բրած է», ինչպէս որ կը շեմուի Յեղեղոյի ՄՇԱԿ քերթին (Թիւ 206, 308, 354-րդ 10 եւ 27) մէջ հրատարակուած յղումովն ընդհատելու, «**ԱԼԵ մը Ծովք - Աւօլիմ**» գիրքին շուրջ «խորագրով, որ կ'ըսուի թէ այս «գիրքը հակասումներու, անխմաստ խօսքերու հաւանածոյ մըն է», եւ այլն։

Ի հարկէ Պրն. Խաչեան **Մշակի** ընդհատութիւններուն դէմ, իր պատասխանին հետ, ցոյց տաւ ախիբլայ հետեւ հայտնական այն տղերք, որ ուղղուած են իրեն՝ իր գիրքը նուէր ընդունողներու կողմէն, եւ լինին անպատշաճ եւ փոքր մը կազմել ասանցմէ, իբրեւ զգրականական խաղաւաններ յայտնի հեղինակներու գրականականներէն «խորագրին» անկ, թէն ասանկ, բայց չորսն, պարզ համակներ են, զորում իբրեւ հարկ փոխանակութեան, եւ ոչ թէ իբրեւ գրականական զանաւան, զոնկ գիրքի Ա. Մասին այլանդակութիւններուն... համար։

Բ. Ե.

մայր կը գտնենք ձեռի առողջ կառուցումը մը, եւ նոյն տանն, սակայն ոչ միտ, միայն մը որ կը նկատուի ընդհատական հոգին, զեղեցիկ շինուածքին առջեւ զազափախի, զգացումներու եւ զայնուրիւններու պայծառութեան կարօտը լիութեամբ առաջող ստատուելի մը ընդհատուած զեղեցիկութեան մը պէս, որ պարզուելէ առաջ կը ծառուի բացառիկ նեղաւորութեան անբաժանելիութեան մէջ։

Արտաւորին անկախ լիարժեք խմբեր ունի. իր առաւելը մտաւ է եւ ազնիւ, եւ իր կերպովն ընդհատուած հարկ եւ հեշտապէս ելեւէջներ ունին։

Բայց պիտի փափակեմք որ քիչ մը աւելի պայծառանային իր տեսիլները, եւ նոր շարքեր որ պիտի նշանակեն առաջինին, ինչպէս հանկի է յուսալ իր սիրուն առաւելներ, բնական մեղի մեր իրաւունք մէջ հիւստեան լայն համադրութեան մը կառուցումը, փոխանակ լոյս տալու եւ պատմական ներշնչումներու։

Անխորհրդ կը համարւի նմաններ զննել նա իր առաւելներէն։ Ամբողջովին կարգաւորելու արժանի հասոյթի մըն է բոլոր անոնցմէ, որ կը սիրեն հաշտել արտապատշաճութեան զեղեցիկ եւ ազնուական ձեռի մը հրապարակ եւ կախարհներ։

Ներառուէմ

Գ. Մ.

ԱՋԱՏՈՒՆԻ. ԱՂԱՅԻՐ ԱՆՄԱՆՈՒԹԵԱՆ.
Ա. Ծարբ. Տպ. Կ. Պոլիս. Յ. Մ. Սերեան փոքր 80 64 էջ. Դին 50 դր. արտատպման կէՄ Տպար։

Ազատութիւն այս հասոյթի կը բովանդակէ 23 բերուածներ, նախապէս արձակ հրատարակուած զանազան պարբերականներու մէջ, որոնք իմաստաւորական կիրք արուեստով մշակուած ձեռի մը մէջ այս կ'ընծայուին այս Ա. Ծարբով։

Ազատութիւն հոգն, իր հոգին կը ձեռնարկէ պարզ եւ ծաղկաւ մասամբ այն նիւթերուն շուրջ, որոնք յանկուցած են ամէն տան երգիներ բոլոր. հայրենի եւ բերնութեան տեսարաններ, երաժշտութիւն, մանուկը, կինը, աչքեր, սիրտ, հրաժեշտ, մեկնումի ցաւալին տեսարաններ, եւ այլն։

Ան պարզ հանդիսաւոր մը չէ սակայն. վրձինը ձեռքին մէջ, նկատելու համար պահել պահ ինչ որ կը բախի իր աչքերուն, այլ մանաւանդ ապագորական մըն է։

Իր աչքերուն դէմ պարզուող այդ պատկերներուն մէջ, իր հոգիին ալիքներուն մէջ կը տարի իր տեսարաններ, դուռ բերելու այդ միտք իսկներէն, ինչ շարժումներ որ կը ստեղծեն անոնց այդ յասակին վրայ եւ կը չանայ զոնկ իր հոգիին լեզուն։

Իր այդ լի մը ծանր հոգին մէջ՝ երեւան կը բերէ լեզուի ազնուականութիւն մը, արտապատշաճութեան երաժշտական դաշնակութիւն մը, տեսիլներու սեփական մտաւորութիւն մը, եւ նոյն տանն, պէտք է լսել, տեսնել մը մտաւոր. անզայն տարածք եւ ներառականականին ծրփանու աղօթք իր տղերքին։

Իր այդ բերուածներուն մէջ կարծես իրաւունք կը հիւստին Պառնասաններու փառքի ներքին եւ հաւաքաւ կերտումներ եւ սկզբնականներու երաժշտական բերուածներու փառքայն շեշտերը։ Անպէս որ մեր դի-

Ս. ԳԻՐՔԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԸ

«Թուրք առ Հոռոմայեցիս»

Հերու, Սիմոն Յուսէփ Թիւրք մէջ (էջ 165-168) խօսելով Ս. Գիրքի ընթերցման առաւելին պէտքին վրայ, խոստացած էինք առաջնորդել ընթերցողներուն սկսելով Հրաւանդեաց Թուրքէն։

Կը փութանք կատարել մեր խոստումը։

1.— Մեր կարգաւոր գիրքը կամ գիրքերը նոր կտակարանն՝ կրթութիւն 20 դարերու հնութիւն մը ունին. եւ այսքան հին ու երկար ժամանակի մը ընթացքին անոնք ձեռքէ ձեռք ընդօրինակուելով եւ տեղէ տեղ փոխադրուելով կրնային ենթարկուիլ փոփոխումներու եւ աղլալումներու։ Հեղինակին գրչէն ելած բնագիրը միայն կրնար ապահովութիւն տալ մեզի, զոր օրինակ, գիտնալու համար թէ ինչպիսի յաւելումներ կամ փոփոխումներ կրած է Հրաւանդեաց Թուրքը։ Դժբախտաբար աղլալութիւն բնագիրներ չեն պահուած. եւ մեզ հասած ընդօրինակութիւններու ամէնէն հինն ալ Զորորդ գարէն անդին չ'անցնիր։

Այս է պատճառը որ ինչ ինչ տարբերութիւններ կը գտնուին օրինակէ օրինակ։